

МУДРІСТЬ НАРОДНА

Польські прислів'я
та приказки

МУДРІСТЬ НАРОДНА

Збірник третій

**ПОЛЬСЬКІ ПРИСЛІВ'Я
ТА ПРИКАЗКИ**

**Упорядкував
та переклав з польської
Іван Дзюба**

*Видавництво художньої літератури
«Дніпро»* *Київ — 1970*

ВСТУПНЕ СЛОВО

Ше понад сто років тому видатний польський письменник Юзеф Ігнаци Крашевський освідчив: «Не знаю, чи якась пам'ятка може мати таке саме значення, більшу вагу і бути пліднішою для висновків, ніж збірник прислів'їв».

Збирати прислів'я та приказки в Польщі почали ще в XVI столітті, а перша збірка, Соломона Рісінського, вийшла 1618 року і невдовзі кілька разів перевидавалася. 1632 року вийшла збірка Гжегожа Кнапського (Кнапіуша), який зробив уже й спробу пояснення польських прислів'їв та приказок, навівши до них латинські й грецькі відповідники. Ці та інші давні зібрання мали переважно дидактичне призначення, і добиралося до них здебільше моралізаторські сентенції, не завжди народного, а часом релігійного чи книжкового походження.

Наукове вивчення фольклору в Польщі розгорнулося в ХІХ столітті (К. Вуйціцький, Ст. Яхович, Т. Ліпінський, Ю. Крашевський та ін.). Чимало зробив тут Оскар Кольберг (1814—1890), відомий композитор, видатний етнограф і фольклорист.

Збиранню й науковому вивченню польських народних прислів'їв та приказок багато прислужилися Александер Брюкнер та особливо Самуель Адальберг. Останній у роках 1889—1894 видав у Варшаві славнозвісну «Книгу польських прислів'їв, приповісток та приказок», що й подосі залишається однією з найповніших та найкраще впорядкованих і опрацьованих збірок польської народної мудрості. Вона містить понад п'ять тисяч гасел, а в них близько тридцяти тисяч прислів'їв (з варіантами — понад сорок тисяч).

Багато прислів'їв та приказок зафіксували й описали укладачі тлумачних словників польської мови; і надто багатий на прислів'я восьми томовий «Словник польської мови» Карловича—Крінського—Недзведзького.

Крім професійних фольклористів та лексикографів, чимало зробили на цій ниві й польські літератори — прозаїки та пое-

ти. Ще в XVI—XVII століттях полемісти й сатирики залюбки черпали із джерел народного гумору та дотепності.

У творах Миколая Рея, Яна Кохановського, Яна Юрковського та інших пізніші дослідники знаходять щедre використання народної мудрості — жартів, примовок, прислів'їв. Не менш цікавий підцим оглядом матеріал містить і творчість письменників пізнішої доби, зокрема І. Красіцького, З. Красінського, Ю. Словацького, А. Міцкевича, Ю. Крашевського, Ст. Виспянського, К. Тетмайєра, Г. Сенкевича. Притому в XIX столітті, спершу в поетів-романтиків, а потім у письменників реалістичного та натуралістичного напрямку, інтерес до прислів'їв — цієї своєрідної афористичної народної мудрості — набрав глибшого ідейного, морального, естетичного сенсу, ставши складовою частиною тієї широкої взаємодії із фольклорною спадщиною, що немало сприяла становленню народності в польській класичній літературі. З другого ж боку, самé польське письменство і писемність справляли помітний вплив на все духовне життя народу, і частковий вираз цього можна вбачати в тім, що до народного побуту

міцно ввійшли, ставши в істоті народними прислів'ями, багато суто літературних висловів із сатир, фразок, казань, шкільних драм XVI—XVIII століть, а ще більше з поезії Юліуша Словацького, Адама Міцкевича.

Певна річ, все це відіграло свою роль не лише в культурному піднесенні, але й у виробленні та поглибленні національної і соціальної самосвідомості польського народу серед тяжких історичних обставин.

В Польщі й тепер дбайливо збирають, доховують і популяризують скарби народнопоетичної творчості. Зокрема, провадиться далі і робота по збиранню й вивченню прислів'їв та приказок. Перевидано ряд давніх студій та збірок (як от Кольберга), публікуються наукові та популярні праці на цю тему. Немає потреби наводити тут відповідну бібліографію. Згадаємо лиш два томи Юліана Кжижаповського «Мудрому дві слові досить» (Варшава, 1960) — студію, в якій досліджено походження, а часом критично переглянуто тлумачення багатьох (понад дві тисячі) прислів'їв, часом віднайдено їхні джерела чи паралелі в інших європейських мовах. Тепер спеціальний відділ Інституту літератури Поль-

ської Академії наук готує чотиритомове видання «Нова книга польських прислів'їв та приказок» (за редакцією Ю. Кжижановського), чи не найбільше видання такого роду на Слов'янщині.

При складанні цього збірника використано праці С. Адальберга, Ю. Кжижановського і тлумачні словники польської мови, а також «Словник синонімів» Станіслава Скорупки (Варшава, 1958) та його ж «Фразеологічний словник польської мови» (т. I—II, Варшава, 1967—1968). Звичайно ж, з огляду на обсяг видання, сюди можна було відібрати лиш незначну частинку з багатств польської народної мудрості. Доводилося при цьому по змозі оминути ті прислів'я й приказки, що до них маємо в українській мові дослівні відповідники чи близькі аналогії (як правило, це прислів'я та приказки, спільні для всіх слов'янських, а то й усіх європейських народів); перевагу віддано тим, які є специфічно польськими або ж набрали в польському побутуванні своєрідної форми виразу. Слід зауважити ще й таке: серед тих висловів, що віддавна побутують серед польського люду як народні прислів'я, приказки, примовки, знаходимо чимало літератур-

них, книжних сентенцій загальноєвропейського (а власне, латинського) характеру,— куди більше, ніж в українському чи й будь-якому іншому слов'янському фольклорі. Це пояснюється, мабуть, потужним і з давніх-давен впливом католицизму та латинської культури, тривалою традицією писемності. Для поляків і в найскрутніші часи народнопоетична творчість не лишалася єдиним притулком народного духу й національної самосвідомості. Тому й на їхньому фольклорі більше позначилося сусідство книжної та світської культури, співіснування з ними.

В цій книжці прислів'я та приказки умовно розподілено на п'ять розділів під відповідними народнопоетичними девізами. У першому — «Яка воля, така доля» — маємо прислів'я та приказки про соціальні стосунки та громадські справи, а також пов'язані з історичними спогадами народу; в другому — «На світі жити — то не вінки вити» — про людське життя і вдачу, чесноти й вади, різні моральні сентенції; в третьому — «Що з любові, все до ладу» — про родину, особисті стосунки, кохання, про виховання дітей тощо; у четвертому — «Зерно до зерна — набереться мірка» — різні

житейські міркування, господарські поради, спостереження над природою, що викристалізувалися в форму прислів'їв; у п'ятому — «Добрий жарт тинфа¹ варт» — різні дотепи, примовки, теребеньки у формі народних приказок; нарешті, в невеличкому шостому розділі — «Що слово — то наука» — подано прислів'я про правду і неправду, про добру й лиху силу людського слова. Певна річ, це якоюсь мірою довільний і умовний розподіл (бо ж прислів'ям та приказкам притаманна саме всебічність, багатозначність їхнього метафоричного змісту), але без певної суб'єктивності хоч би в якому розподілі не обійдеся.

І ще одне застереження. Знайомлячись із приказками та прислів'ями будь-якого народу, читач напевне зауважить, що серед них нерідко трапляються такі, котрі не гбдяться поміж собою, а то так і нібито прямо виключають одне одного, втілюють нібито протилежні критерії й принципи, несумісні оцінки тощо (пор., наприклад: «Правда завжди насподі» і «Правда завжди наверх вийде»). Це пояснюється як тим, що їх творили різні в соціально-культурному сенсі вер-

¹ Старовинна польська монета.

стви і в різні періоди національної історії, так і тим, що й самі життєві та моральні ситуації, зафіксовані в них, неоднозначні і часом надаються до суперечливих тлумачень та оцінок. Народне мислення діалектичне, і прислів'я та приказки кожного народу — це не якась застигла й непорушна система догм та приписів, а ніби самий процес колективного думання, живе пульсування мислі, пристрасне дошукування правди, суперечка, діалог, обмін думками й пересвідченнями, нескінченна розмова багатьох голосів, що лиш усі заразом здатні висловити різносторонність і багатовимірність історичного досвіду й мудрості народу.

ЯКА ВОЛЯ, ТАКА ДОЛЯ

Хто не працює, хай не їсть.

○

Коли Єва кужіль пряла, а Адам землю копав, хто тоді був шляхтич і хто кому слугував?

○

Одному поле (земля, рілля) ¹ — другому воля.

○

Закон що павутиння: гедзь продереться, а муха застряне.

○

Великі злодії малих вішають.

○

Серед лихих на доброму окошиться.

○

Лихий доброго зробить винним.

○

У дужчого все правда ліпша.

¹ У круглих дужках подаються варіанти, у квадратних — пояснення.

З великими панами небезпечно вишні їсти, бо кісточки в очі кидають.

○

Ситий не знає, що голодному докучає.

○

Багатий рідко на нужду чулий.

○

Добре з чужої шкури ремені краяти.

○

З чужої шкури широкі ремені.

○

Я пан, ти пан, а хто свині пастиме?

○

Тобі заєць і сарна, а мені соболь і панна.

○

Соболі для пана, лисиці для підпанка.

○

Ксьондз до служки: «Отож так: тобі

в'юн, мені вугор. Або так: мені вугор, тобі в'юн».

○

Убогому все в'юн.

○

Гроші в папа у кишені, а у хлопа в землі.

○

Кметь на гріш, пан на кметя, ксьондз на пана ловець, а на ксьондза чорт по смерті, а у світі Липовець¹.

○

Пан дере хлопа як валаха, а чорт пана як барана.

○

Дере коза лозу, а вовк козу, а хлоп вовка, а хлопа пан, а пана юриста, а юристу чортів триста.

○

Панська ласка й березнева погода мінливі.

¹ Гора і замок на Краківщині, де краківські єпископи мали в'язницю для духовних злочинців

**Панська ласка на пістрявім коні
їздить.**

○

По лихому панові буває гірший.

○

Панам розуму не треба.

○

Дурощі багатого сходять за мудрість.

○

Багатому покута — вбогому бенкет.

○

**Багатому хвороба — вбогому здо-
ров'я.**

○

Ксьондзові хоч не дзюр, то кап.

○

**Хто в костьолі править, з костьолу
й живе.**

○

**Хто має ксьондза в роді, того біда
не обходить.**

**Легко тому кардиналом стати, в кого
дядько папа.**

○

Ксьондз від ксьондза не бере.

○

Свій свого не скривдить.

○

Крук крукові ока не виколе.

○

**Або візьму, або дай, як казав свя-
тий Миколай.**

○

Панове воюють, а слугам болить.

○

Панове брять, підданці покутують.

○

**Що панове обіцяють, підданці пла-
тять.**

○

**Що панове бракують, тим убогі сма-
кують.**

**Чи в тім розум, чи сваволя — дар-
ма, така панська воля.**

○

Чорти пана не візьмуть.

○

Панам добре вино, сіромі — капуста.

○

Доброго пана погане підданство псує.

○

**Здирай панові шкуру, він пір'ям по-
росте.**

○

Де панська згряя, там і сучка моя.

○

**Де панове колотяться, там хлопни мо-
лотяться.**

○

Де багато панів, там мало свит.

○

Де багато панів, там ладу мало.

Гонор панський здалеку чути.

○

Хто багатом панам служить, без чобіт ходить.

○

Ліпше старий пан з десятком вад знаних, ніж новий з однією потаєнною.

○

На великого пана і на старе поруччя не спирайся.

○

Та немає ліпш нікому, як панові в пеклі: і наїється, і нап'ється, й насидиться в теплі.

○

Пана за ноги, чорта за роги.

○

Пан без слуги, рота без корогви, гетьман без шпигів обійтися не можуть.

○

Панів багато, добродіїв мало.

Коли пан убогого шанує, щось напевне в нього чує.

○

Панська опіка очі випіка.

○

Створив (його) бог на пана, тільки грошей не дав.

○

Вдає пана, а не їв зрана.

○

Видати пана з крою жупана.

○

Трьох осіб панам великим пильно в дворі треба: ксьондза, лікаря і блазня.

○

В костьолі, лазні, корчмі й млині пана не знати.

○

Великий пан: має двоє підштаників, а один гудзик.

Великий пан: з чого п'ята, з того й стан.

○

Багатий за вбогого не платить.

○

Бідний робить вила, а багатий лопату.

○

Багатому й у пеклі добре.

○

Багатому завжди свято.

○

**Хворобу багатого й пиво вбогого зда-
леку чути.**

○

**Поки з багатого пух, то з убогого
дух.**

○

Багатий, як біс рогатий.

○

Багатий на гроші, як жаба на пір'я.

Багатства прибува, чесноти убува.

○

І багач лиш дві дірки в носі має.

○

Буде він багатий, як стане пес рогатий.

○

Ласа вівця до солі, а хлоп до волі.

○

Хлоп зроду філософ, а шляхтич учитися мусить.

○

Хлоп своє, чорт своє.

○

Хлоп умира з голоду, а пан з ненажерства.

○

Хлопові й у пеклі зле, бо мусить панам смолу возити.

○

Що хлоп збере, пани розпорошать.

Ліпший часом хлопський розум, ніж панська наука.

○

Нема гіршого тирана, коли хлоп стане за пана.

○

Княжі очі, вовче горло, що побачить, те би жерло.

^ ○

Гроші всюди вхід мають.

○

Чиї гроші, того розум.

○

За гроші ксьондз молиться.

○

Вір собі хоч би в козла, аби десятину платив.

○

В господа бога вір, але йому не вір.

○

На кого бог, на того й усі святі.

Далека дорога до пана бога.

○

Чого панове наварять, тим підданці себе попарять.

○

Панський пес, панський овес.

○

Тримається панської клямки [шукає собі підпори].

○

Зле панів часто міняти.

○

Старому псові й старому слuzі одна плата (шана).

○

Старий слуга — як стара мітла: доки працює, доти й у ласці.

○

Борг помер, позичка не жиє, хто не має грошей, хай не їсть, не п'є.

○

Один тратить, другий багатіє.

Багатому то й чорт дитину колише.

○

Одному шило голить, другому й бритва не хоче.

○

Одному само ллється, а другому й капать не хоче.

○

Кому лізе вікном, а мені не хоче дверима.

○

На святого Степана¹ кожен наймит за пана.

○

В день святого Степана челядь на селі міняє пана.

¹ Другий день різдва, коли, за давнім звичаєм, челядь гуляла; в цей день наймит міг залишити свого хазяїна і найнятися до іншого (пор. «Юрія» — «От тобі, бабо, і Юрія»).

**На святого Степана челядь ходить
дорогою, а господарі стежкою.**

○

**Як уп'ється на святого Степана, то
до другого святого Степана п'яний.**

○

**Підстарости — то як горобці на пан-
ській пшениці.**

○

Хто добре помаже, тому не скрипить.

○

Як маєш бобра, то справа добра.

○

**Панські гроші у кишені, а хлопські
в землі.**

○

Не велика шана війт на селі.

○

**Солом'яний староста дубового дідича
здужа.**

Боятся не тіуна, а його батога

○

Пан каже, слуга мусить.

○

Який пан, такий слуга.

○

Кожен пан за свої три гроша.

○

**Хто вище сидить, той ближче до
впаду.**

○

Хто вище сидить, той більше боїться.

○

**На світі — як у лазні: хто вище си-
дить, той більше потить.**

○

Хто погано наказує, недовго панує.

○

Бідному вітер в очі.

○

Бідному всюди біда.

Убозтву мало що бракує, а лакомству всього.

○

Поки багатий схудне, бідного чорти візьмуть.

✳

Дорожча вольність, ніж золоті достатки.

○

Варт меч правиці і правиця меча.

○

Силу силою відганяти годиться.

○

Добровільна неволя ганебна.

○

Ліпший гріш на волі, ніж два у неволі.

○

Від неволі сам господь бог утікав.

Неволя вольності вчить.

○

Сухий хліб і добра воля.

○

Дай дитині волю, то їй плакати не буде.

○

І цукор без доброї волі на полин обернеться.

○

Яка воля, така доля.

○

Що з того, як має хто волю, коли не має доброї.

○

Лиха воля — неволя.

○

Що більше волі, то більше сваволі.

○

Надмірна вольність у сваволю обертається.

Воля без права — шалених забава.

○

Воля все всолодить.

○

Воля ціни не має.

○

Ліпше погана воля, ніж гарна неволя.

○

Мусом далеко не зайдеш.

✱

На те право, щоб було ліво.

○

**Право не допоможе, коли ліво пере-
може.**

○

**Право і волю, як ремінь, тягати
можна.**

○

Право гірше за меч.

Має таке право, як горобець на ластів'яче гніздо.

○

Солом'яне право й залізного пана зігне.

○

До права міх грошей, а два старунку (запопадливості).

○

Право кожному вільне.

○

При суді право, вирок при мечу.

○

У праві: словом стратиш, словом здобудеш.

○

У праві викрутів — як дірок у решеті.

○

Допевнився вовчим правом.

○

Залізне право, золоті літери.

Хто сіє вітер, бурю жне; хто сіє бурю, громи жне.

○

Не тішся, братку, з чужого випадку.

○

Для товариша нового не покидай старого.

○

Добрий приклад — половина казання (проповіді).

○

Хто лихою дорогою йде, часто спотикається.

○

Велика псарня з'їсть і великого шляхтича.

○

Двоє згідливих на одній соломі пересплять.

○

Бідувати гуртом легше.

Згода будує, незгода руйнує.

○

Стережися незгоди, уникнеші шкоди.

○

Вольність через незгоду гине.

○

Де двоє б'ються, там третій користає.

○

Де одна кістка, а двоє псів, там спокою нема.

○

Не кидай кістки поміж псів.

○

Хлоп своє — чорт своє.

○

Не знає правиця, що чинить лівиця.

○

Хто на двох стільцях сидить, той на землю пада.

Хто ллє кров кому, проллється й йому.

○

Хто каші наварив, має її з'їсти.

○

Якого пива наварив, таке й випий.

✱

Поганий той птах, що своє гніздо паскудить.

○

Кием того, хто не пильнує свого.

○

Любі близни для вітчизни.

○

Не словом, а чином будь вітчизни сином.

○

Ліпший власний хліб, ніж позичена булка.

**Ліпше вдома хліб-капуста, ніж деінде
курка тлуста.**

○

**Власна хатка миліша за чужий па-
лац.**

○

Кутик тісний, але власний.

○

**Кожному власний куток наймили-
ший.**

○

Навіть дим солодкий у своїй хаті.

○

На чужій луці кінь не напасеться.

○

**Ліпше, як мати б'є, ніж як мачуха
гладить.**

○

**Чуже хвалите, свого не знаєте, самі
не відáєте, що посідаєте.**

Нащо шукати чужих богів, коли маємо своїх?

○

Чуже завжди ліпше.

○

На чуже дивитися очі болять.

○

З чужого коня й на півдорозі злазь.

○

Чужому псові, чужому коневі й чужій жінці не можна довіряти.

○

Люди для нас будували, а ми для людей.

○

Чужа хата гірша від ката.

○

Своя хата — як рідна мати.

○

Чия хата, того правда.

Чужого не прагни, своє борони.

с

Чужого не руш, а своє пильнуй.

о

Чужим ніхто не збагатиться.

о

**До свого дідько ложку меду поклав,
а до чужого дві.**

с

**Ти чуже пучкою, а дідько твоє жме-
нею.**

о

**Хліб, чужим ножем краяний, несмач-
ний.**

✳

**Хліб не пада з неба — працювати
треба.**

о

Має хліб роги, а неволя ноги.

Од хліба й солі голова не болить.

○

В поле по хліб, у ліс по дерево.

○

Без хліба не обід.

○

Без хліба смутна бесіда.

○

У хлібі остюк голодному не коле.

○

Як маєш хліб, не шукай калача.

○

Не шукай від хліба хліба.

○

Хто хліба не заробляє, не гідний його їсти.

○

З'їдений хліб важко одробляти.

○

Тяжкий окрасць хліба.

Аби хліб, то й зуби будуть.

○

Без хліба і м'ясо не смакує.

○

Хліб, старіючи, твердне, людина — слабне.

○

Кожен до себе хліб крає.

○

Хліб зубів не ломить.

✕

Як ми людям, так люди нам.

○

Не чини іншим того, що тобі немиле.

○

Якою мірою міряєш, такою і тобі одмірять.

○

Кожен своїм ліктем міряє.

**Що твоє, те й моє, а що мого, тобі
зась до того.**

○

Хто мечем воює, від меча згине.

○

**В одній руці хліб, у другій камінь
тримає.**

○

Око за око, зуб за зуб.

○

Є люди й людська.

○

**Хто на тебе каменем, ти на нього
хлібом.**

○

**Добре й від хліба-солі, коли з доброї
волі.**

○

**З неправого нажитку (набутку) нема
пожитку.**

Пильнуй свого носа, а не чужого гроша.

○

Кожен воду на свій камінь пуска.

○

Як у потребі: «Мій Мартинку, прошу тебе!» Коли потреба міне: «Слухай, хаме Мартине!»

○

Коли бр́ати, то є браті́, а як дати — нема братів.

○

Як підмур'я кладуть, їсти й пити дають, а як крокви ладять, то чор-тами платять.

✱

Де велике стадо, багато псів треба.

○

Як нема господаря вдома, миші по столу бігають.

Миші танцюють, коли kota не чують.

○

Не про овець йому ходять, лиш про вовну.

○

Коли овець стрижуть, на баранах шкура дрижить.

○

Боятися слід очеретині, коли вітер дуба розвине.

○

Коли дуб упаде, кожен з нього дрова бере.

○

Що дуб — то не береза; що вовк — то не коза.

○

Хто боїться горобців, не сіє проса.

○

Навчися вити, хто до вовків пристає.

Не про водичку вовкові йдеться.

○

Десятеро озброєних у одного голого нічого не візьмуть.

○

Не дратуй псів, поки в селі.

○

Хто між висівки (до половини) мішається, того свині з'їдять.

○

Легше ковтнути, ніж перетравити.

○

Бере вовк і лічене.

○

Натура тягне вовка до лісу.

○

Крокодил м'ясо з'їсть, а над кістками плаче.

Польща була небом (раєм) для шляхти, чистилищем для міщан, пеклом для хлопів.

Не за раз Краків збудовано.

Дурний, як Радзівілл, пихатий, як Сапєга.

Коли вже брехати, то як Радзівілл.

Пан Ягелло¹ збив крижаків², і пан Крупа³ хотів також. Марне сушиш лоб, небоже: крупа просом будь не може.

¹ Ягайло (1348—1434) — великий князь литовський, потім король польський.

² Хрестоносці.

³ Рід польських шляхтичів, ім'я якого стало прозивним.

Болеслав Кривоустий наробив з німців капусти.

○

До короля Казіміра їздили хлопи аж із Сандоміра.

○

То за короля Казіміра було багато звіра, а тепер нема.

○

Казімір Великий застав Польщу дерев'яну, а лишив муровану.

○

Що король дав, те Гаштольд¹ узяв.

¹ Ольбрехт Гаштольд (пом. 1539 р.) — воевода віленський та канцлер литовський; власне, тут ідеться про всю династію литовських можновладців Гаштольдів. У прислів'ї відбився спогад про ті усобиці, від яких терпів народ, особливо на Підляшші.

**НА СВІТІ ЖИТИ —
ТО НЕ ВІНКИ ВИТИ**

Хочеш людину добре взнати, треба з нею бочку солі з'їсти.

○

Людина раз народжується і раз умирає.

○

Прожив вік не так, як чоловік.

○

На світі жити — то не вінки вити.

○

Не медом життя поїть.

○

Не по деревах пригода ходить, а по людях.

○

Один на світ, другий до ями.

○

Час тікає, а смерть женеться.

○

Три літа пліт, три плоти кіт, три коти кінь, три коні чоловік — най-

кращий вік [порівняння тривалості життя].

○

Трьох ліктів землі вистачить і для Радзівілла.

○

Труна й найбільшого вмістить.

Од смерті немає ліків.

○

Смерть і під землею знайде.

○

Смерть усе змете і зуби на вписівки змеле.

○

Скрипуче дерево довше живе.

○

Більше на різниці молодих телят буває, ніж старих волів.

✱

Кому сонце світить, тому зір не треба.

○

Як бог допустить, то й попруга пустить.

○

Ліпше щастя, ніж гроші.

○

Краще фунт щастя, ніж центнер розуму.

○

Кому бог добра хоче, тому й сука поросят приведе.

○

Як щастя пригріє, і каплун запіє.

○

Сміливому щастя помагає.

○

Чорти людям щастяносять.

Чуже щастя — сіль у оці.

○

Не щастя людину, а людина щастя робить.

○

Скритне щастя за цнотливим ходить.

○

Щастя людину псує, нещастя гартує.

○

Щастя дурним сприяє.

○

Щастя і в кобилячий лоб улізе.

○

Щастя приятелів дає, нещастя випробує.

○

Біда біду породила, а біду чорт.

○

Біда кінно приїздить, а пішо відходить.

Біда, сокирою б її не втнув.

○

Біда в сто коней їздить.

○

Чужа біда людям сміх.

○

Біда дому не будує.

○

Гірший страх, ніж сама біда.

○

Кам'яної біди і сокирою не втнеш.

○

Кожен свою біду клепле як може.

○

Коли біда дому припитá, зі ста приятелів ніхто не завітá.

○

Мітла біди не вимете.

○

Біда не скрипочка.

Спільна біда легша.

○

Не будь багатим, лиш чесним.

○

Як нема щастя, то нема й долі.

○

Аби болото, а біс буде.

○

Народився в шапці, а в мотузці згине.

○

Буває й під возом, хто бува на возі.

○

Доля колесом котиться.

○

Доля на однім колесі, а біда на двох.

○

Солодко п'ється, гірко платиться.

○

Хапай долю спереду, бо ззаду не матимеш за що.

Молодості досвіду, а старості сил бракує.

○

Розумом доп'ясти, де сили не стає.

○

Ближча сорочка до тіла, ніж каптан.

○

Що кому болить, про те й мовити волить.

○

Кожен знає найліпше, де його черевик тисне.

○

Ніхто не знає, що іншому докучає.

○

З'їси бочку солі, ніж дізнаєш, що мене коле.

○

Менше давить камінь, як тривога (клопіт).

○

Кого болить, той стогне.

На те б'ють, щоб боліло.

○

Від прибутку голова не болить.

○

Нещастя ходять по людях.

○

Нещастя ходять у парі.

○

Кому не допіка, той не тіка.

○

Од лихої долі голова болить.

○

Лиха дорога до мети не приведе.

○

З порожнього й Соломон не наллє.

○

Перед ким браму замкнуть, хай до хвіртки стука.

○

Вибрався до боржника, а заїхав до вірника.

Добрий вчинок кращий за добру волю.

○

Добра людина і псові з дороги зійде.

○

Костьол доброго не виправить, а корчма лихого не зіпсує.

○

Буде добро, як лихо карк зломить.

○

Щодень людина мудріша.

○

Людина людині брат, а не кат.

○

Година віком з лихим чоловіком.

○

Велика людина до малих справ.

○

Вола беруть за роги, людину за слова.

Цнотливого не рід, а виховання робить.

○

Цноти, слави, розуму за ніякі гроші не купиш.

○

Цнота не старіє.

○

Цнота не на печі лежить.

○

Цнота — найвище шляхетство.

○

До цноти всім одкриті ворота.

○

Цнота хвали не потребує.

○

Хвороба цноті не вадить.

○

Хоч сорочка брудна, але цнота чудна.

○

Хоч сукня сіра, але цнота ціла.

Без цноти — ніщо мішок злота.

○

Задля марного злота дірявіє цнота.

○

Ні богові, ні людям.

○

Ні бога не боїться, ні людей не соромиться.

○

Бога хвалячи, чортові не кланяйся.

○

Бога на язика, а чорта в серці має.

○

З богом живе, а чорта за коміром має.

○

Бога гукай, а рук докладай.

○

Богові служи, а чорта не гніви.

○

Бог дає вовкові, бог дає й панові.

Чоловік так, а бог інак.

○

Добрий торг із богом.

○

Дивні діла божі.

○

Без бога не мила дорога.

○

До бога по розум, до матері по сорочку.

○

Кого бог скарати хоче, розум йому одбирає.

○

Не кожному однаково бог дав.

○

Добре хмелеві, як тички тримається.

○

Хто замолоду ходить, як старий, на старість скаче, як молодий.

Хто мовчки ходить, той кусається.

○

Хто потемки ходить, не зна, куди йде.

○

Важко того водити, хто не вмiє ходити.

○

Хвороба достаток любить.

○

Хвороба смерть випереджує.

○

Хвороба тверезості навчить.

○

Хоровитий найдовше живе.

○

Хворому й муха на заваді.

○

Один за листочок сховається, а другого й дерево не закриє.

**Хто з кульгавим живе, і сам згодом
закульгає.**

○

Хто тіло любить, той душу губить.

○

Бува велике серце і в малім тілі.

○

Кожне теля знайде свого різника.

○

**Хто вдень телят боїться, вночі волів
краде.**

○

І пес задурно не гавка.

○

Ліпша даровизна, ніж закупизна.

○

**Кому дощ до рота пада, сам собі ви-
нен.**

○

Диявол кадила не боїться.

Диявол раз ягням, а другий раз вовком.

○

Дияволіві і свячена вода не поможе.

○

Не треба братати диявола з сатаною.

○

Що дияволиця вхопить, того й диявол не видере.

○

Боржник, позичаючи, рум'яний, а віддаючи, блідий.

○

Мішка дякою не виповниш.

○

Золоті гори обіцяє, а нема й олив'яних.

○

Мудрий буде, хто русина ошукає.

○

Добрий сон стоїть за добрий обід.

Чужа шкура ліпше гріє.

○

Дев'ять мух і десятий вовк — на смерть з'їдять коня.

○

Хіба я бусол, щоб світ чистив?

○

Де сонце світить, там і тінь має бути.

○

Що з колючок, коли троянда осиплеться?

○

Кого бог птахам обіцяв, тим риби не поємакують.

○

Кому судилося висіти, не втопиться.

○

Не легко шибеникові потонути (втопитися).

○

Як маю висіти, волю на шовковій мотузці.

Як висіти, то за обидві ноги.

○

Як в'язи скрутити, то з доброго коня.

○

І на рівній дорозі можна шию зламати.

○

Двом богам служити не можна.

○

Богові свічка і чортові недогарок.

○

Кого бог створив, того не погубить.

○

Ряса не робить ченця.

○

Коли диявол постаріє, ченцем хоче стати.

○

Кульгаву дочку до монастиря.

Хай діється воля неба, з нею все годиться треба.

○

Людські долі різними дорогами ходять.

○

Не добре те дерево, з якого листя сиплеться.

○

Тни дерево здорове, а гниле само впаде.

○

Засохлому дереву важко відмолодитись.

○

По ставку й гребля.

○

Як пряв, так і мав.

○

Хто спить, не грішить.

Як людина втягнеться, то їй і в пеклі незгірш.

○

Цукор і розум ніколи не зашкодять.

○

З біди циган дітей плодить.

○

І чапля часом яструба здолає.

○

На старість теличками орати важко.

○

Тяжкий, як камінь млинський.

○

Не всяк новий дім збудував, хто старий повалив.

○

Живе в достатках, як хробак у солонині.

○

Працює, як віл у плузі.

**Хто працює, той живе, хто байдикує,
той гине.**

○

Яка праця, така плата.

○

Жодна праця не ганьбить.

○

Добрий початок — половина роботи.

○

Робота не засць, не втече.

○

**Більше людей потонуло в келишку,
ніж у морі.**

✳

**Ліпше самому бути шляхетним, ніж
тільки предків шляхетних мати.**

○

**Ліпше шляхетство з чесноти, ніж із
роду.**

Ліпше чеснота без шляхетства, ніж шляхетство без чесноти.

○

Добре ім'я — найкраща спадщина.

○

Велика душа в малім тілі.

○

Добрий намір вчинку варт.

○

Добрими намірами пекло вимощене.

○

Пильнована чеснота дідька варта.

○

Має стільки чеснот, як стара баба зубів.

○

Правдива чеснота огуди не боїться.

○

Доброму всюди добре.

Чого добрістю не вдієш, того злістю не виграєш.

○

Добрістю лихого здолаєш.

○

Хоч до рани прикладай [такий лагідний].

○

Надмірна доброта шкідлива.

○

Доброго й корчма не зіпсує, лихого й костьол не виправить.

○

Нема злого, щоб на добре не виходило.

✱

Мудрому казати, а дурному слухати.

○

Мудрому небагато треба.

Між мудрих дурний найбільше говорить.

○

Краще подобатись одному мудрому, ніж десятьом дурним.

○

Часом і мудрий немудро почне.

○

Без науки й личака не сплетеш.

○

Занедбаєш науку в молодості, пожалкуєш у старості.

○

І наука часом робить дурня.

○

Науки ліктем не міряти.

○

Біда розуму вчить.

○

Скільки хто має терплячки, стільки мудрості.

Визнати хибу — крок до чесноти.

○

Сумління гірше за ката.

○

Гострозір на ближнього, а крит на самого себе.

○

Кожна помилка має свою відмовку.

○

Мала біда — короткий жаль.

○

Голодному хліб на думці.

○

Кому чого бракує, той те цінує.

○

Хто багато хоче, той мало має.

○

Холодно, голодно й до дому далеко.

○

На похиле дерево й кози скачуть.

Не кожний хворий, хто стогне.

○

Хворий на смерть, а з'їв би чверть.

○

Не кожний спить, хто хропе.

○

Хворий здорового не зрозуміє.

○

Хворого питають, здоровому дають.

○

Битий, але ситий.

○

Битому псові досить кия показати.

○

Що бите, те ліпше.

○

Добре — караний, ще ліпше — битий.

○

Один битий за сто небитих стане.

Перш ніж бігати, навчися ходити.

○

Хто питає, той не блудить.

○

Легко блудить, хто сквапливо судить.

○

Де хвіст справує, там голова хибує.

○

Чорт янгола вдасть, та янгол чорта ні.

○

Не клич дідька, бо напевне прийде.

○

Час будує, час руйнує.

○

Прийде час, прийде рада.

○

Час — дід, але з косою.

○

Молоде пивко шумує.

Хто в болото йде, той ним закаляється.

○

Дурний двічі тратиться.

○

Пожадливого ніколи не наситиш.

○

Захланному й півпекла мало.

○

В кінці терпцю виє сказ.

○

Брудну білизну вдома пери.

○

Не буди лиха, поки спить.

○

Не викликай вовка з лісу.

○

Кожна лиска свій хвостик хвалить.

○

Кожен одудок має свій чубок.

Хто хвалиться, той ганиться.

с

Хвала за чесноту сходить.

о

Цікавість — то перший східець до пекла.

о

Без цікавості немає мудрості.

о

Тиха вода рве береги.

о

Молиться під фігурою ¹, а має чорта під шкурою.

о

Дуроці розум з'їли.

о

Хто дурний, і в Парижі розуму не купить.

о

Через науки до честі дорога.

¹ Фігура — різьблення в костьолі.

Наука не йде в ліс.

○

Корінь науки гіркий, а овоч солодкий.

○

Що голова, то розум.

○

Стара голова — розум молодий.

○

Не кожна сива голова мудра бува.

○

Мудрий дурному завжди поступиться.

○

Що дурному розум, коли з ним собі ради не дасть.

○

Дурний, але здоровий.

○

Радий дурень, що здурів.

Борода, як у пророка, а чеснота, як у драба.

○

Мудрець, та тільки бородою, а не вчинками.

○

Борода мудрості не додає.

○

Пізнати блазня і без дзвіночків.

✱

Чотири роки з худобою ходив, а ще теля.

○

Віл має довгого язика, а нічого не мовить.

○

Що гірше колесо, то голосніше рипить.

○

Хоч пан у чоботях, а слід босий.

**Йшов у чоботях, а знайшли його бо-
сого.**

○

**Рядиться в соболі, а волочиться, як
лис.**

○

**Ні оксамит, ні атласи не додадуть
тобі окраси.**

○

Ні до амвона, ні до жбни.

○

Ні до бога, ні до людей.

○

Не вартий і віхтя до черевика.

○

Бог його не хоче, чорти його бояться.

○

Бік до боку дістає [такий худий].

○

**Що скік, то вбік [ніщо йому не ве-
деться].**

Він навіть чорної корови боїться.

○

**Дай йому мізинця, а він під пахву
сягає.**

○

**Так йому хочеться, як козі до різ-
ника.**

○

Має горобця в голові.

○

Має гедзя в голові.

○

**Кеп, дурень, блазень — усі троє ра-
зом.**

○

Кожен кеп своїм кроєм.

○

Хура сіна йому в голову заїхала.

○

**Пес сіна не їсть, а худобу від скир-
ти відганяє.**

**Пес на костриці не лежить і не дає
лежати нікому.**

○

**Пес на падлі лежить, сам не їсть і
не дає нікому.**

○

**Пес сам кістки не вгризе і другому
не дасть.**

○

**Хоч би своєму псові й поги втяв, все
одно за тобою піде.**

○

І псові на буду не годиться.

○

Пси виють, а місяць світить.

○

**Куца лисиця і другим хвоста втина-
ти радить.**

○

У старій печі біс палить.

ЩО З ЛЮБОВІ, ВСЕ ДО ЛАДУ

Що з любові, все до ладу.

○

Як любиш, нічого не важко.

○

**Кохання чоловікові входить очима,
а жінці ушима.**

○

Хто кого кохає, вад його не знає.

○

Кохання не знає права.

○

Кохання за розум не пита.

○

Кохання всього навчить.

○

Кохання все всолодить.

○

**Кохання в очі цілиться, а в серце
попада.**

○

Марно від кохання стерегтися.

**Перша любов мов гадюка — як не по-
губа, то мука.**

○

**В кого шалена любов улипне — як
не скульгавіє, то осліпне.**

○

**Як любов вікном загляне, то біда
дверима суне.**

○

**І смерть того не роздвоїть, що лю-
бов споїть.**

○

Велика любов очі засліплює.

○

Хто любить ревно, ошаліє певно.

○

Від любого врази не болять.

○

Серце не слуга, не знає, щó то пани.

○

Закоханому й коза Діана.

Старої любові іржа не їсть.

○

Смерть і жона від бога дана.

○

**Солом'яний кавалер золотої панни
дістане.**

○

**Солом'яний Войтек золоту Каську
знайде.**

○

**Хто у грі переможець, той в коханні
слуга.**

○

Де двоє, там рада; де троє, там зрада.

○

**Палке кохання і санна дорога не дов-
го тривають.**

○

**Коли кохання шепче, розум мовчати
мусить.**

Кохання без ревнощів, то як поляк
без вуса.

○

З коханням і кашлем дарма критися.

○

Кохання як тісто — на дріжджах
росте.

○

Краще взяти скарб у жінці, ніж за
жінкою.

○

Любий мені брат і сват, та жона лю-
біша.

○

На жінці стоять три кути дому, а на
чоловікові четвертий.

○

При кому жінка вірна, при тому й
здоров'я.

○

Добра жінка — то дар божий, щастя
дому вона множить.

Де лиха жінка, там пекло в хаті.

○

Двері, що не риплять, і жінка, що мовчить,— найприємніші.

○

Має жінку гарну, але з дихавицею.

○

Чоловік жінки ніколи не перебалака.

○

На гладку жінку дивлячись, ситий не будеш.

○

Біда, в кого жінка бліда, а в кого рум'яна — кажуть, що п'яна.

○

Що господар збере мішком, те жінка винесе горшком.

○

Перша жінка слуга, друга приятелька, а третя пані.

**Старому чоловікові молода жінка —
то коник, на якому він до пекла їде.**

○

Вухо, не око має вибирати жінку.

○

**Немолодій парі чорти на органі гра-
ють.**

○

**До дівчини з сивою головою, як до
пса з їжаком.**

○

Дівки, як коноплі, прудко ростуть.

○

**Дівчина сьогодні ошука, а завтра по-
шука.**

○

**Дівка перетримає сімох парубків на
льоду.**

○

**Коли немає молодії дівки, то бери
стару бабу в танок.**

Як пес має вкусити, то гарчить, бджола дзижчить, а дівка лиш баньками блисне.

○

Краще дівкою сивіти, як за мужем паршивіти.

○

Легше солом'яному парубкові, ніж золотій дівці.

○

Мала дівка до любощів, велика до роботи.

○

Кавалер намовлений і кінь дарований одною дорогою ходять.

○

Кавалерові і псові усюди вільно.

○

Як був кавалером, то в чотири коні літав, а як оженився, то чоботи шапкою латав.

Хто жениться, добре робить, а хто не жениться, ліпше.

○

Хто жениться пізно, ранніх сиріт має.

○

До тридцяти років чоловік жениться сам, після тридцяти люди його женять, а після сорока женить біс.

○

Ліпше старе дівування, ніж лихе заміжжя.

○

Що в панні таїться, те по шлюбі виявиться.

○

Як панна постаріє, то й пес на неї гавка.

○

Хто бере вродливу дівицю, той сіє для горобців пшеницю.

○

Не вибирай, юначе, очима, а слухай тихими ушима.

Женись очима і ушима.

○

**Так його кохає, що й смоли гарячої
для нього не пожаліє.**

✳

**Легше сто бджіл упильнувати (сто
бліх устерегти), ніж одну дівчину.**

○

**Лихої жінки ніхто не встереже, хоч
би й на вежу посадив.**

○

**Стерегти жінку — що наливати воду
в колесо.**

○

**Жона як м'ята: що більше мнеш, то
більше пахне.**

○

Добра дружина — мужеві корона.

○

Лиха дружина — тернова корона.

В дорозі пильнуй коня, а вдома жони.

○

Жінці й померлій не вір.

○

**З одним до ями, з другим до дому
[по смерті чоловіка думає про друге
заміжжя].**

○

**Доти чоловіча (жіноча) жалоба, по-
ки не покладе жінку (чоловіка) до
гроба.**

○

Баби сам біс не здурить.

○

Біс туди не доведе, куди баба доїде.

○

**Чорт із бабою пиво варив і вичавок
зрікся.**

○

**Де дияволіві несила, туди він бабу
пішле.**

Вранішній дощ і жіночий плач не довго тривають.

○

Тримати жінку за слово, а в'юна за хвіст — на одне виходить.

○

Коня хвали тільки через місяць, а жінку — через рік.

○

Коня не позичай, а жінки на забави не пускай.

○

Біда тій оборі, в якій корова волом оре.

○

Біда тобі, воле, як корова тебе коле.

○

Того вола до різника, якого корова побила.

✱

Один батько (одна мати) десятеро синів виплекає, а десятеро синів одного батька (одну матір) не прогодують.

○

Батьки їли кислоти, а в дітей оскома.

○

Недалеко пада яблуко від яблуні.

○

Яка яблуня, такі яблука.

○

Яке дерево, такий овоч.

○

Яке дерево, такий клин; який батько, такий син.

○

Яка мати, така дочка.

○

Лиха дружина зіспеє доброго сина.

Яйця хочуть бути мудрішими від квочки.

○

Малі діти — малий клопіт, великі діти — великий клопіт.

○

Дитину за руку, матір за серце.

○

Мачуха вилами пестить.

○

Вдова з дітьми без грошей — як міх, латаний без голки.

○

У вдови хліб готовий, та не всякому здоровий.

○

Немає зілля на бабське весілля, немає рутки на баб'ячі смутки.

○

Кожна господиня, коли повна скриня.

З лисого телятка лисий віл буде.

○

З дітей люди ростуть.

○

**Що має гаком бути, зараз же криво
росте.**

○

Забув віл, як телятком був.

○

**Панна. коли пташкá вишиє, вола
з'їсть.**

○

**Що мати — то мати, а що мачуха —
то мачуха.**

○

**До людей по розум, до матері по
серце.**

○

Од людей розум, од матері сорочка.

○

Дорогá та хата, де мешкає мати.

Другої матері не знайдеш.

○

Де мати б'є, шкурка гладшає.

○

Голос матері — голос божий.

○

Яка мати, такі діти.

○

**Як батько помре, дитина півсироти,
а як мати — сповна сирота.**

○

**Хто матері не стерпить, той батькові
очі видере.**

○

**На злість матінці, хай мені вуха
мерзнуть!**

○

**Мати спершу виб'є, потім попестить,
а мачуха спершу попестить, а потім
виб'є.**

Не та мати, що породила, а та, що виховала.

○

Брати згідливі — велике диво.

○

Було двоє братів мудрих, а третій жонатий.

○

Нога ногу, а брат брата підпирає.

○

Старі — як діти.

○

Діти і риби голосу не мають.

○

Хто не слухає батька й матері, послухає псячої шкури.

○

Жона без діти, що без риби сіті.

○

Добрі діти, поки до кишені не до- росли.

Де дитя впаде, янгол подушку підкладе; де старий впаде, чорт камінь підкладе.

○

Ліпше дві ноги замолоду, аніж три застару.

**ЗЕРНО ДО ЗЕРНА —
НАБЕРЕТЬСЯ МІРКА**

Пряма дорога найкраща.

○

Для ближчої дороги з гостинця не сходиь.

○

Коли бажання добре, то й дорога коротка.

○

Нема поганої дороги до своєї небоги.

○

Дорога на кінці язика.

○

Язик і до Риму доведе.

○

Не час жалувати за ружами, коли горять ліси.

○

Між дерево й кору пальця не встромляй.

○

Не клади пальця між двері.

**Не трися об старий казан, бо зака-
ляєшся.**

○

**Дурний, хто сіє полову, щоб зібрати
пшеницю.**

○

Хто сіє полову, з вітру житиме.

○

Нема зерна без полови.

○

**Старого горобця на полові не зла-
паєш.**

○

Не дасть собі рукави урвати.

○

**Хто хоче пса вдарити, кия завжди
знайде.**

○

Добрий пастух тільки стриже вівці.

○

З великої хмари малий дощ.

По дощу погода, по погоді дощ.

○

Як ідеш на ведмедя, готуй ліжко, а як на вепра — мари.

○

Купуй коня не вухами, а очима.

○

На дужому коню до торгу, на кульгавому додому.

○

Втеча завжди ганебна, але часом спасенна.

○

Не соромно втікати, як не можеш більш чекати.

○

Злапав, як чайку на гнізді.

○

Пішов на чотири вітри.

○

Кожне яблуко має свого хробака.

**В найспілішому яблуку найшвидше
хробак заведеться.**

○

**Не летять самі до губі печені го-
лубі.**

○

**Хто не скуштує гіркого, не їстиме
солодкого.**

○

**Ліпше сьогодні яйце, ніж завтра
квочка.**

○

**І то добре, що хоч не лє, а лиш
капле.**

○

Хто годує обіцянками, годує надією.

○

**Хто перший до млина, тому першому
й змелеться.**

○

**Їв би кіт рибку, та не хоче хвоста
мочити.**

Спавши, кіт миші не злапа.

○

Спавши, лис курей не хапає.

○

**Без грошей на базар, без солі до-
дому.**

○

Добрий хліб, коли нема калача.

○

Хоч не заможно, але не обдерто.

○

Хоч убого, але охайно.

○

Погані курки — погані й яйця.

○

Нюхаючи не наїсся.

○

Дорожче піткання, ніж основа.

○

Основи досить, піткання мало.

**Хочеш світа (бідн) зажити, йди до
війська служити.**

○

**Хто воза й баби не мастить, тому
вони голову проторохтять.**

○

**Доки в мішку твоїм що чують, доти
всі тебе шанують.**

○

Двічі дає, хто хутко дає.

○

Дурний дає — мудрий бере.

○

Хто хоче дати, мусить перше мати.

○

Від зайця жаби тікають.

○

**Кожен заєць має свою жабу, що пе-
ред ним скаче.**

○

Всюди добре — дай боже витримати.

Коли кому добре, то хоче ще краще.

о

Вдома як хочеш, у людей як годиться.

с

Вільно Томку в своїм домку.

о

Як будеш у чужім домі, не заважай нікому.

о

Гість у дім — бог у дім; гість із дому — бог із дому.

о

Гість у дім — бог із дому.

о

Хто не доїсть, не доп'є, той мудро і довго живе.

о

У великій надії малого не минай.

о

Хто малого не хоче, і великого не діждеться.

Зерно до зерна — набереться мірка.

○

Хто не має, той не тратить.

○

**Краще горобець у жмені, ніж голуб
на даху.**

○

**Ліпше горобець у руці, ніж тетеря
на дубу.**

○

**Краще хліб у капусті, ніж перо на
шапці.**

○

Не виїзди поперед сватів.

○

**Хто не знав латини, той мусив пасти
свині.**

○

**Безпечніший мурашці бір, ніж мусі
садиба.**

**Бог пшеницю родить, а дідько кукіль
плодить.**

○

Час найліпший лікар.

○

Кому в дорогу, тому час.

○

Що далі в ліс, то більше дерев.

○

На кожну хворобу є свій лік.

○

Що тіло любить, те душу губить.

○

Терпи тіло, раз хотіло.

○

В старім тілі дідько меле.

○

Не хвали дня перед вечором.

○

**Швидше свого тихцем доп'яси, ніж
із галасом.**

Хто вола хоче, хай про телятко просить.

○

Телятами не орють.

✱

Хто бджолам справить шапку [дашок на вулик], тому вони сукню.

○

Хто хоче корову доїти, мусить її пасти.

○

Що сьогодні впустиш, завтра не доженеш.

○

І в сто коней не доженеш.

○

Хто оком не догляне, гаманцем докладе.

○

Як у маю зимно, то в стодолі темно.

Паморозь на перший май обіцяє добрий врожай.

○

Сухий березень, квітень мокрий, травень холодний — рік неголодний.

○

Сухий квітень, мокрий май — буде жито, як гай.

○

Хто сіє на святої Ядвіги [15 листопада], той збирає фігу.

○

Святий Мартин на білім коні їздить [11 листопада — починається зима].

○

На святого Григора [12 березня] іде зима до моря.

○

Запитає місяць лютий, як убраний, як узутий.

○

Хто літо змарнує, той зиму почує.

Хто добре óре, має хліб у коморі.

○

Вода бере, вода дає.

○

**Хто сіє гори й доли, має повні сто-
доли.**

○

**Ощадністю й працею люди збагачую-
ться.**

○

**По шагові збираючи, назбираєш, по
шелягові розкидаючи, порозкидаєш.**

○

**Хто в жнива шукає холоду, натер-
питься взимку голоду.**

○

Хазяйське око коня тучить.

○

**В тому полі добре родить, по яким
господар ходить.**

**Бідний той край, де пашниця кінчає-
ться, а камінь починається.**

○

Як заб'єш бобра, не матимеш добра.

○

**Замовк, як соловейко на святого Віта
[припадає на 15 червня]**

○

**Як дрозди співають на верхів'ях де-
рев, то вже весна близько, а як у
галуззі, то ще далеко.**

○

**На Новий рік прибува дня на бара-
нячий скік.**

○

**Як Агнешка [святої Агнеси — 21 січ-
ня] ласкава, скоро в полі забава; як
Агнешка лихая, ще зима покусає.**

○

**Агнешка ласкава пускає жайворонка
з рукава.**

На святої Агнешки сохнуть пелюшки, на святої Агати [5 лютого] сохнуть і шмати.

○

На святого Андрія [30 листопада] треба кожуха-добродія.

○

Свята Анна [26 липня] — то вже осінь панна.

○

Од святої Анки холодні поранки.

○

Свята Варвара [4 грудня] ночі урвала.

○

Добрий господар од святого Варфоломія [20 серпня] рік починає.

○

На святого Андрія дівкам з ворожби надія.

○

М'яко на Андрія—ой, недобра надія.

**На святої Дороти [6 лютого] снігу
вище плоту.**

○

**Лиха погода надворі, коли сонце в
коморі.**

ДОБРИЙ ЖАРТ ТИНФА ВАРТ

Здохла вже та квочка, що золоті яйця несла.

○

Дасть тобі тепла влітку, а світла вдень.

○

Їли, пили, по бороді текло, а губа суха.

○

Хай кобила клопочеться, бо має велику голову.

○

Чи тебе мавки одмінили?

○

Казан горщиківі докоря, а обидва каляють.

○

Двоє дурних — один дає, другий не бере.

○

Ану б небо впало і жайворів потовкло!

Боїться, щоб його небо не привалило.

○

Конайте, тату, бо свічка гасне.

○

Дубовий прут навчає роботи, а березовий розуму.

○

Кого доля не злюбить, той і в носі пальця зломить.

○

Не любо злодієві на шибеницю глядіти.

○

Як литки дрижать, душа вже в п'ятах.

○

Дав йому такої м'яти, аж душа пішла у п'яти.

○

Дав йому горохового вінця.

Тхорові димом дзвонять [викурюють його].

○

Добра псові й муха.

○

Кинеш у пса кісткою, то не скавучить.

○

Стій, лисий, бо тут пліт.

○

Мусить пан вола зарізати, як лося не добуде.

○

Пастух, що не стриже овець, лише шкуру дере.

○

Ловців на світі найбільше.

○

І голуб до гороху туркоче.

○

Молися, вовче, а він кози хоче.

Був у костьолі, де склянками дзвонять [у корчмі].

○

Не гризи з чортом горіхів.

○

Пес наброїв, а свиню повісили.

○

По добрій страві добра й вода в ставі.

○

Не тобі вклоняюся, брате, лиш твоїм шатам.

○

Не учився того в школі, але при ціпах у стодолі.

✱

Не вміє й козі хвоста зав'язати.

○

Шкурка на чоботи, язик на підшву.

**З дурної голови мудре волосся ті-
кає.**

○

Співати задарма болить горло.

○

**Гірше лихо, коли збудиться, менше,
коли спить.**

○

**Іди до лиха на сухі ліси, на густі
бори, на перехресні дороги!**

○

**Од пекла одірвався, до неба не ді-
стався.**

○

Зійшов до пекла, бо по дорозі було.

○

Того б і на бичачій шкурі не списав.

○

**Де лисячої шкури не стаца, левиною
доточуй.**

Де вовчої шкури не стача, лисячої доточуй.

○

Записався на дідьковій шкурі [продався дияволу].

○

Сьогодні за гроші, завтра задурно.

○

Злидні половою дзвонять.

○

Вбогий костьол — сам панотець дзвонить.

○

В старій печі дідько палить.

○

Кожен чухається, де його свербить.

○

Десять років ішов їжак з дріжджми і на порозі перекинувся.

○

Має січку в голові.

Те мішка січки не варте.

○

Обійдеться циганське весілля без марципанів.

○

Хочеш — добре, не хочеш — друге добре.

○

Взяли чорти корову, хай візьмуть і теля.

○

Гуцом челяді не відстрашиш.

○

Багато юшки, а мало галушки.

○

Хоч не рибно, зате водяно.

○

Риб п'ятірко, а супу озерко.

○

Має горобця під шапкою [ні перед ким шапки не знімає].

Лихого чорти не візьмуть.

○

Дідькові й свячена вода не pomoже.

○

І чорт був вродливий замолоду.

○

Король великий пан, а ложками цукру не їсть.

○

Дурний на чотири боки.

○

Не треба дурнів сіяти, самі родять.

✱

Заздрісний, як святого Петра мати.

○

Поїхав з листом од владики до святого Петра [про небіжчика].

○

Не дочекався свяченого яйця [вмер перед великоднем].

**Довгий, як тичка; сухий, як дідько
венецький.**

○

Півдідька венецького.

○

Йшов на весілля, забув черевики.

○

Сім літ воював — шаблі не виймав.

○

**Молода, як після [святого] Мартина
ягода.**

○

Чигає, як дідько на добру душу.

○

Ховається, як дідько від грому.

○

Регоче, як дідько в рокитині.

○

Сміється, як дідько в сухій вербі.

○

Закохався, як дідько в суху вербу.

Така завірюха, немовби чорти весілля справляли.

○

Пожитку — як з бика: ані лою, ані молока.

○

Ні цибульки, ні в що краяти.

○

Над тебе і над вйтову свиню немає мудріших.

○

Нічого немає ліпшого, як моя жінка та вйтова свинка.

○

Має їжака в кишені [скупий].

○

Розпустив язика, як мотовило.

○

Боїться, як скажений собака води.

○

Говорить, наче галушок у рот набрав.

Крутиться, як кіт з міхуром.

○

Крутиться, як лялька у вертепі.

○

Кидається, як риба на вудці.

○

**Дурний, як заєць (кіт) по першій
снігові.**

○

Їде, як тітка на свині.

○

Їде, як їжак з дріжджми.

○

Плаче, як бобер.

○

Викупиться, як бобер строями.

○

Чекає (виглядає), як шуліка дощу.

○

Задоволений, як шуліка з дощу.

Розуміється, як свиня на перці.

○

Там, де перець росте.

○

Сидить, як Милосердя¹ в стінці.

○

**Возив нас, як чорт свою тітку по
Лисій горі.**

○

Дурний, як одуд.

○

Вбрався, як одуд у павині пера.

○

Знати одуда з чуба.

○

Щасливий, як пес у колодязі.

○

Вірить, як пес кішці.

¹ Алегорична різьба в костьолі.

Допоміг, як муха воліві.

○

Така правда, як камінь плава.

○

Така правда, як мазури сліпі родя-
ться.

○

Подібний, як заєць до єпископа.

○

Пішов, як жовнір на Кавказ (одну
милю пройшов за п'ятнадцять літ).

○

Роздягся, як до розсолу.

○

Поворушив розумом, як коза хво-
стом.

○

Позиваються за тінь від груші.

○

Потрібний, як Пілат у «Вірую».

Встряв, як Пілат у «Вірую».

○

Накинули, як циганові матір.

○

Пожалів бог рака — дав йому ззаду очі.

○

Стогнуть, як сліпі сови.

○

Вимоклий, як оселедець.

○

Дурний, як ворона.

○

Стереже, як божого гроба.

○

Лащиться, як сучка домініканська.

○

Голий, як турецький святий.

○

Порожньо, як у кальвінському костьолі.

Держиться, як сліпий за клямку.

○

**Плете (править), як про залізного
вовка.**

✱

Буцалися роги з вилами.

○

У кий дмухає.

○

Твердий козел на доїння.

○

Не вилітай, ще крила не вирости.

○

**Частували його дупою об лаву (го-
ловою об стіл).**

○

Захотілося старій бабі терну.

○

Не pomoже мертвому кадило.

Недарма пес гавка.

○

Знайшов (здибав) півень перлину.

○

Сваряться за комарине сало.

○

Власний, як у комара сало.

○

Баране, не каламуть води!

○

Не про воду вовкові йдеться.

○

«Що, дурню, робиш?»—«Воду міряю».

○

Решетом воду носити, а глеком сіяти.

○

Глухому співати.

○

Не помога глухому дудка.

Двох сорок за хвоста тримає.

○

**Плетеним кошиком од холоду зату-
лився.**

○

**«Звідки йдеш?» — «З Пацанова, де
кіз кують».**

○

**Так тобі дам, що свою прабабку по-
бачиш.**

○

Складімося, а я ані дам.

○

Далеко, як від п'ятниці до суботи.

○

Пані Дайсобірадської донечка.

○

Виліз на дерево копати ріпу.

○

Виграв одуда на костьолі.

**Одного разу заговорив старець до
обра́зу, а образ до нього ані разу.**

○

**Філософ, бо йому пальці з чобіт ви-
лазять.**

○

Філософ з гречаної муки.

○

Філософ, із хліба гудзики робить.

○

І у Гданську телята меду не п'ють.

○

Пшениця панська пливе до Гданська.

○

**Розгнівався, як гданський бургомістр
на польського короля.**

○

Ще йому губа мохом не обросла.

○

Має губи з доброго ременю.

Губу вище носа не накоплюють.

○

Вище носа губу носить.

○

Губа не пита, лиш каже: «Дай».

○

Музика, що квинти до чобіт ладить.

○

Захотілося старій бабі на кобилі до лісу.

○

Тітка Цеханська, що в небі тютюном торгує.

○

Здохло теля, але хвостом ворушить.

○

Тепло, як у ведмежому вусі.

○

Стільки тепла, як у жаб'ячій писку.

○

Тішиться, як циган дітьми.

Тішиться, як дідько з половини доброї душі.

○

Тішиться, як дідько з гарби гріхів.

○

Тішиться, як кухар мокрим поліном.

○

Один другого тішить, а обидва в страху.

○

Тетеря мудрий птах, бо горілки не п'є.

○

Шапка набакир, а литки голі.

○

«Де тобі, бісе, найліпше?» — «В болоті».

○

Кецькі часи: їсти хочеться, а робити не хочеться.

○

Чекай, грибе, аж хтось надіба.

Чекає, як ворон падла.

○

Стривай, бо кожух (шапка) горить.

○

Нема дурних, поїхали до Ченстохова на одпуст.

○

Потрібний, як дідько в Ченстохові.

○

Торгується, як перекупка ченстоховська.

○

Дасть тобі чотири тижні на місяць.

○

Дає, що йому з-під носа впало.

○

Дає яйце, щоб вола дістати.

○

Мало дати сором, а багато жаль.

**Так тобі дам, що сім костьолів поба-
чиш.**

○

Довгий, як голодний день.

○

Довгий, як драбина до пекла.

○

Біга, як дерев'яний заєць.

○

Бідний диявол, бо душі не має.

○

Дбає за мене, як пес за п'яту ногу.

○

**Небіжчик Дубок, що навстоячки
здох.**

○

Дармодай здох, настав Вирвигріш.

○

Без підошов на підборах ходить.

Ходить, як овечка, а буцкається, як баран.

с

Голий, як смик.

о

Надувся, як блоха на морозі.

о

Ходить, мов з яйцем на голові.

о

Хворий на діряву кишеню.

о

Хворий на вовчу хворобу.

о

Хворий на смерть, а випив би чверть.

о

Ховається, як чорт від грому.

о

Крутиться, як кінь із трупом у вусі.

о

Брикає, як старостин кінь.

Недужому череву й пироги зашкодять.

○

Стало його на чоботи, а не стало на халяви.

○

Бувалець — був двічі на вітряку, а раз у костьолі.

○

Біжить, як швець із чобітьми.

○

З одним черевом на дві учти.

○

Не радий баран на торг, але мусить.

○

Велике диво: баранячі роги.

○

Що́ король, а що́ пані Барановська.

○

Велика різниця — пан Барановський і візниця.

Хто лиш бавиться, нічим не вславиться.

с

Хоч підеш на Бескиди, не збудешся біди.

о

Править дітям, що його бито, та не каже за що.

о

«Звідки ти, хлопче?» — «З того села, що над морем висить». — «А шапка звідки?» — «І шапка звідти, добродію».

о

Проти рожна хвицатися.

о

Вовка до кошари впустили.

о

Захотілося вовкові танцювати (співати).

о

Заманулося Зосі ягідок.

Хотіли жаби короля, дістали лелеку.

○

Чоловік стріля, бог кулі носить.

○

**Тоді, як турецьких коней у Віслі на-
пуватимуть [ніколи].**

○

**Злапав козак татарина, а татарин за
лоба трима.**

✱

Од пива голова крива.

○

Сиди тихо, як спить лихо.

○

Який пан, такий крам.

○

Казав пан — мусив сам.

○

Не для пса ковбаса.

Хоч стара рокита, закохався Микита.

○

Хоч би який, аби був, аби хліба роздобув.

○

У кожного баламута голова, звичайно, кута.

○

«Бабо, дзвонять до костьолу!» — «Болить ноги». — «Бабо, музика грає!» — «А де мої постоліська, треба піти до корчмиська!»

○

Дістанеш молока, як видоїш бика.

○

І у Відні люди бідні.

○

Решта з Бухареста.

○

І в Парижу не зроблять з вівса рижу.

**Іхав до Вільна, бо була потреба пильна,
а задля рими заїхав до Риму.**

○

**Хоч би пішов до Кракова, і там біда
однакова.**

○

Без грошей і Краків не дає раків.

○

На Куяві пси кульгаві.

○

За королеви Бони були кепські жони.

○

Умер пан Пакош, що казав «також».

○

Од пана Павші хіба бог старший.

○

**Як молосне з лівиці, то полетиш до
Віслиці.**

○

**Гуляй, душа, без кунтуша, шукай
пана без жупана.**

Добре, добре, пане бобре.

○

Добра, як очі в старого бобра.

○

Баба про шило, а дід про мило.

○

Якби, якби на вербі росли гриби.

○

Псячі голоси не йдуть у небесі.

○

Кожна Тереза має свого інтереса.

✱

**Сліпий мазур до дев'ятого дня, але
як прозріє, то всіх ошука.**

○

Мудріший мазур за дідька.

○

**Певно, їде мазур, бо на селі собаки
гвалтують.**

Як мазура віддадуть до (панського) двору, то першого року всі глузують з нього, другого року він глузує з усіх, а третього — із самого пана.

○

Учив Яків Мартина.

○

Учив Мартина Мартин, а сам дурний, як свин.

○

Ходімо, Мартине, проженемо свині!

○

Не одному ім'я Мартин.

○

На Баб'ячій горі сидить чорт у норі.

○

Їде, як Твардовський на півні.

○

Пан Твардовський на когуті, в однім капці, в другім буті.

**Від лихої жінки Твардовський дір-
кою для ключа втік.**

○

І дідько не хотів Твардовської.

○

Чкурнув, як Твардовський.

○

**Заправив, як Твардовський за свою
душу.**

○

**Валігурський десять літ на однім
боці пролежав.**

○

**Сам Мацек¹ з'їсть, але сам Мацек
не заробить.**

○

Світиться, як Мацькові зуби.

¹ Масієй — Матвій; у народному вжитку — нетяма, нездаль, дурнуватий селяк; водночас і назвисько котів.

**Під Мацьковою грушею, де свиня рiг
зламала.**

o

Заробив, як Мiхалек на свинях.

o

**Не глузуй з Микити, бо Микита та-
кий бевзь, як i ти.**

o

**Вибирається, як панна Гуздральська
до шлюбу.**

o

**Стiльки значить, як Iгнаци, а Iгнаци
анi значить.**

o

**Шляхтич (Цехановський, Ружан-
ський) в однiм чоботi й однiм личаку.**

o

Шляхтич з Помисва, пана Вiхтя син.

o

**В Амстердамі, де кисле пиво роб-
лять.**

І стара Банацька знає, що в неділю
свято.

○

Що може пан Барановський, того не
може пан Козловський.

○

Бабська каша до нічого.

○

До баби на пораду.

○

Мусив то в Бабині чути [плітки].

○

Лицар з бабинського походу.

○

Річ посполита бабинська.

○

Новина — Адама з раю вигнано.

○

Королева Бона вмерла [новина].

○

Адам на Єву, а Єва на змія.

Одним бенкетом два весілля відправити.

○

Гра на басах, а смиком не руша.

○

Можна й Віслу переплисти, а в Дунай потонути.

○

Зблизька, з Камчатки Беньовський¹ вернувся.

○

Мадмазель де Козел де Баранячі Ніжки.

○

Цибульський, що програв жінку.

○

Не такий уже й пан був Комаровський, а ріпу в Ковбасові їдав.

¹ Маврицій Беньовський (1741—1786) — учасник барської конфедерації, засланий 1769 р. до Казані, а потім на Камчатку, звідки й утік; пізніше діяв у Франції, загинув на Мадагаскарі.

Польський стрій щороку інший.

○

Що чех, то музика; що італієць, то лікар; що німець, то купець; що поляк, то шляхтич.

○

Що чех, то гетьман; що поляк, то пан.

○

Польський міст, німецький піст, італійська відправа — все то блазенська справа.

○

Їден Відень, Прага ма́га, Краків місто.

○

Що поляк, то Станіслав.

○

Станіслав з хати, Станіслав до хати.

○

У поляка душа на язиці.

ЩО СЛОВО — ТО НАУКА

Що правда, те не гріх.

○

Правда очі коле.

○

Правда — гірка страва.

○

З правдою до людей, як з їжаком до пса.

○

Правда — як олива: (завжди) наверх спліва.

○

Хто правду каже, багато слів не потребує.

○

Все мине, правда не згине.

○

Не був, як правду роздавали.

○

Правда — колька в боку.

Правда ліпша, ніж ганьба.

○

Правда не збагачує.

○

Правда прикра, та здорова.

○

Не кажи правди в очі, бо тобі до лоба скоче.

○

Хто на правді грає, тому скрипку об лоба розіб'ють.

○

Правда, але заіржавіла.

○

Правда правдою бути не перестане.

○

Правда сама за себе свідчить.

○

Правда шию зламала.

○

Правда одна, неправд багато.

Не може бути двох правд, лиш одна.

○

**Немає правди, тільки в мене та ще
в господа бога трохи.**

○

**Була колись правда, та вовки
зїли.**

○

**Правда — як сонце: сліпий, хто її не
бачить.**

○

**Правда, чеснота і справедливість в
одному гнізді вилуплюються.**

○

За правду люди гинуть.

○

**За правду часом треба головою за-
платити.**

○

Правда брехати не вміє.

○

Правда завжди насподі.

Правда завжди наверх вийде.

○

Правдою не проживеш.

○

Правдою для приятеля не поступайся.

○

Правди й жартів як солі заживай, бо швидко пересолиш.

○

Правди не наїсися, брехнею не вдавишся.

○

Правди з обманом і обману з правдою ніхто не погодить.

○

Така то правда, як сліпий голого обікрав.

○

Така то правда, як пес плакав.

○

З правди брехні кують.

Думка не платить мита.

○

З добрих думок добрі вчинки.

○

Вільна думка — єдина розкіш людська.

○

Погідна думка — найліпше людське щастя.

○

Думки за горами, а смерть за плечима.

○

Думка в небі гніздо в'є, а ноги в попелі (ходять).

○

Хто з доброю думкою дружить, тому й здоров'я служить.

○

Задумався, ніби нову віру творить.

○

Думки в пута не даються.

Служба думці не указ.

○

**Чув, що дзвонять, та не знає, в яким
костьолі.**

○

В кожній казці є правда на дні.

○

**Стільки в тім правди, як бруду за
нігтьми.**

○

**Плітка вилетить горобцем, а повер-
тається волом.**

○

**Прикріше болить од язика, ніж од
меча.**

○

**Одне вухо дай скаржникові, а друге
оскарженому.**

○

До тієї мови клею треба.

○

Лагідна мова, певна намова.

**Дай боже в добрий час мовити, а в
лихий промовчати.**

○

**Хто мовить, засіває, хто слуха, зби-
рає.**

○

Хто багато говорить, мало робить.

○

Багато слухай, мало мов.

○

**Мовить, що йому слина до губи при-
несе.**

○

**Говорити до тих, хто не чує, марна
річ.**

○

Говорить, ніби три дні постився.

○

Мовить гарно, а мішок тримає.

○

Ти говори, а я їстиму.

**Не мов пишно, щоб на зле не ви-
йшло.**

○

Про іншого мов, а про себе думай.

✱

Що слово — то наука.

○

Слово вчить, життя відучує.

○

**Добре слово краще гасить, ніж відро
води.**

○

Добре слово знайде добре місце.

○

Від доброго слова язик не заболить.

○

Добре слово краще за гроші.

○

Де добре слово, там згода готова.

Втішне слово смутному серцю лік.

○

Ласкаве слово знайде ласкаве вухо.

○

Лагідне словечко, диявольське сердечко.

○

Легше бути гречним у слові, ніж у ділі.

○

Рана загоїться, а слово ні.

○

Лихе слово й до неба ворота замкне.

○

Слова треба важити, а не лічити.

○

Слова до ради, руки до звади.

○

Голодного словом не нагодуєш.

Мудрому дві слові досить.

○

**Хто мовить, що знає, той лиха
дізнає.**

○

Добре слово добре і сказати.

○

**Хто зневажає слово прсте, тому тре-
ба дубового.**

○

**Слово речене, дівоцтво страчене і
час, що за водою сплив, ніколи не
вертаються.**

○

Слѡва і в сто коней не здоженеш.

○

**Як слово моє не в лад, то я з ним
назад.**

○

Слів доволі, розуму замало.

Мова, щоб мовити, а хліб, щоб їсти.

○

Мова мовиться, а пиво п'ється.

✱

Одна приказка правила не чинить.

○

У приповідці і на лихе, й на добре є місце.

○

По голові й прислів'я.

○

Всяке село своє прислів'я має.

○

На все є прислів'я.

○

Прислів'я правду мовить.

З М І С Т

- 5 Вступне слово
- 15 Яка воля, така доля
- 51 На світі жити — то не вінки вити
- 87 Що з любові, все до ладу
- 107 Зерно до зерна — набереться мірка
- 125 Добрий жарт тинфа варт
- 163 Що слово — то наука

ПОЛЬСКИЕ ПОСЛОВИЦЫ И ПОГОВОРКИ

(На украинском языке)

Видавництво «Дніпро»,
Київ, Володимирська, 42.

Редактор *Р. І. Доценко*
Художник *М. М. Левчишин*
Художній редактор *В. А. Кононенко*
Технічний редактор *О. І. Дольницька*
Коректори *Т. В. Грузинська,*
С. І. Шевцова

Виготовлено на книжковій фабриці
«Жовтень» Комітету по пресі при Раді
Міністрів УРСР, Київ, вул. Артема, 23-а.

Здано на виробництво 11.VI 1969 р. Під-
писано до друку 15.X 1969 р. Папір № 1.
Формат 70×108¹/₆₄. Фізичн. друк. арк. 2,75.
Умовн. друк. арк. 3,85. Обліково-видавн.
арк. 2,947. Ціна 20 коп. Зам. 655. Тираж
34 000.

